

föreställ dig tio sidor reklam här

Ledare

Examinatorer

Rolf Johansson
Professor i bebyggelseanalys, KTH
Gästprofessor i landskapsarkitektur,
SLU

Jens Modin
Landskapsarkitekt LAR/MSA,
Bjerking AB, Uppsala

Handledare

Klas Eckerberg
Universitetslektor vid institutionen
för stad och land, SLU

Dan Hallemar
Arkitekturjournalist

Bilder

Samtliga foton är tagna av Celina
Fällbom om inget annat anges. Illus-
trationerna till intervjuer och fram-
sida är gjorda av Celina Fällbom.

Tryck

SLU Service/Repro, Uppsala 2006

Tack!

Tack till alla som hjälpt mig att ge-
nomföra det här examensarbetet,
med intervjuer, teknisk support,
åsikter om layout och allmän input.

Ett särskilt tack vill jag rikta till
Dan Hallemar, Klas Eckerberg, Rolf
Johansson och Thorbjörn Andersson
som i diskussioner i olika skeden av
examensarbetet alla bidragit med in-
siktsfulla åsikter och handfasta tips.

Tack också till Maria Johansson och
Martin Andér - utan er hade det inte
gått.

Det finns de som säger att det inte funnits någon ar-
kitekturkritik i Sverige över huvud taget, det finns
några som tycker att det var bättre förr och att kri-
tiken är alldeles för subjektiv och ytlig idag, och så
finns det en som sitter med makten i handen och är
ganska nöjd. Jag har träffat dem alla och hört dem
berätta om sin syn på kritiken inom landskapsarki-
tekturen. Jag har även läst böcker om arkitekturkri-
tik och bläddrat igenom mängder av tidskrifter om
arkitektur och landskapsarkitektur och tycker att
jag har skaffat mig en bra uppfattning om hur det
ligger till med den svenska landskapsarkitekturkriti-
ken i fackpressen idag.

I artiklarna som är baserade på intervjuer har jag med-
vetet hållit mig i bakgrunden. Jag har låtit de olika
personerna tala ganska fritt om vad kritiken är och
betyder för dem. Jag tror att det är ett bra sätt att
lära sig saker. Mina tankar och funderingar finns
istället samlade under rubriken "Svensk landskaps-
arkitekturkritik – en lägesrapport". Jag har valt att
inleda examensarbetet med en teoretisk text om
kritik för att visa på mångfalden av tolkningar av
begreppet. Utöver detta finns även en exposé med
nedslag i hur den svenska landskapsarkitekturkri-
tiken har sett ut i Sverige. Jag har gjort ett urval av
relevanta forum för landskapsarkitekturkritik som
har funnits i Sverige och försökt göra en samman-
fattning av dessas upplägg.

Min tanke i det här examensarbetet är att alla artiklarna
ska kunna läsas fristående, men att de tillsammans
ska ge en större, och någorlunda komplett, bild av
svensk landskapsarkitekturkritik idag.

4 Om kritik

Det finns många olika uppfattningar om vad kritik egentligen är och vad det ska vara bra för.

8 Kritiken som samhällsförändrare

Eva Eriksson värnar om de osynliga värdena i arkitekturen och menar att dessa ofta glöms bort i dagens kritik.

14 Det goda exemplets kritik

Arkitekturs chefredaktör Olof Hultin tycker inte att det finns någon poäng med att hacka på halvbegåvade arkitekter.

20 Praktiken som kritik

Det finns de som pratar och de som gör. Och så finns det Nivå som gör både och.

28 Kritiken som pedagogik

Thorbjörn Andersson tycker att dagens svenska landskapsarkitekturkritik befinner sig i en ankdamm jämfört med den internationella.

34 exposé

Celina Fällbom botaniserar bland olika forum för landskapsarkitekturkritik.

38 Svensk landskapsarkitekturkritik - en lägesrapport

Och så knyter vi ihop säcken.

42 Sammanfattning

42 Summary

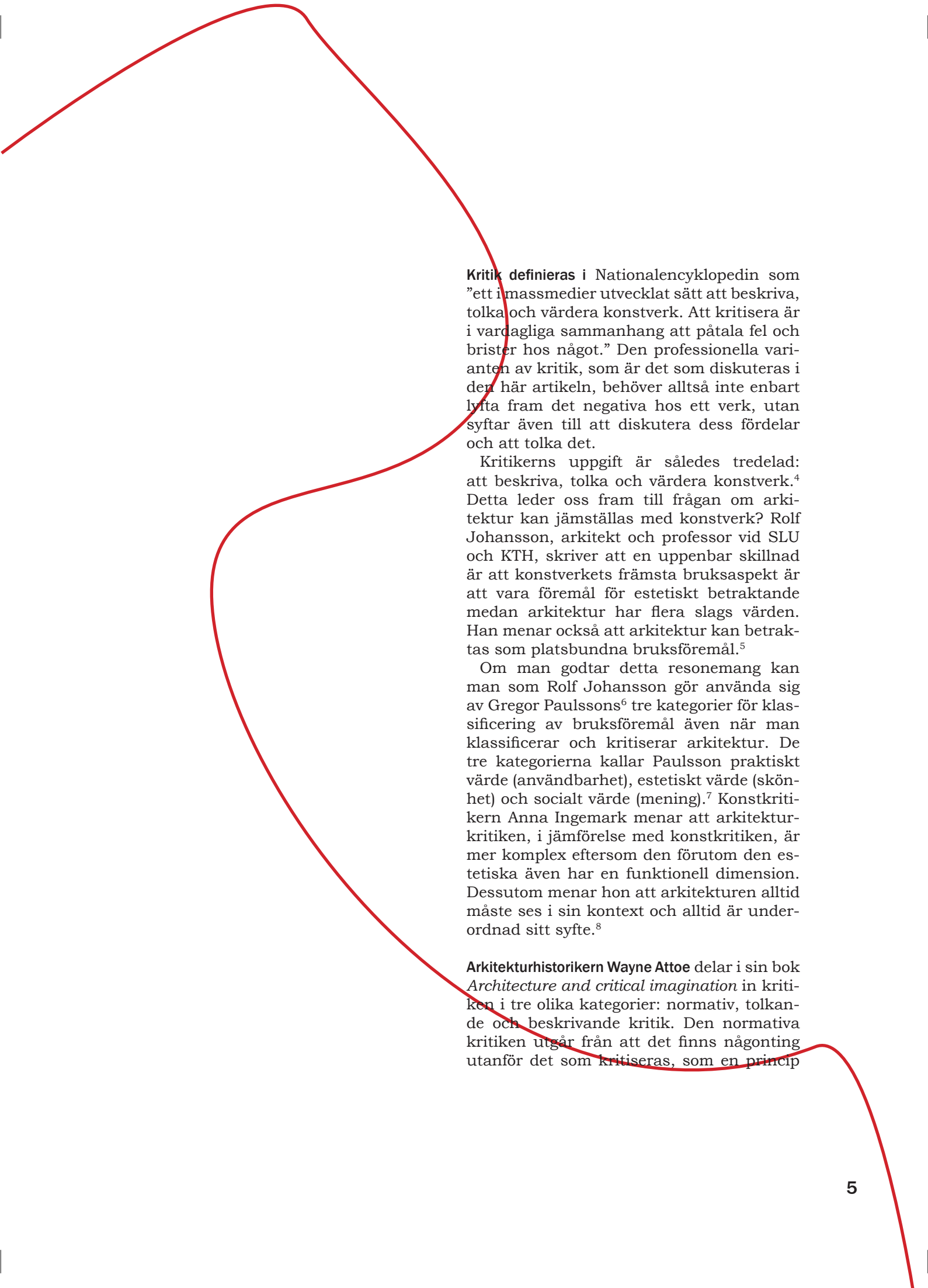
Om kritik

"We can not accept everything as wonderful – we can not accept anything uncritically – because any situation can be improved." Marc Treib

Citatet till vänster kommer från Marc Treib, arkitekturkritiker och professor i arkitektur vid University of California, Berkeley.¹ Han menar att ett kritiskt tänkande definitions-mässigt alltid utgår ifrån en skeptisk icke accepterande hållning gentemot omvärlden.

Marc Treib använder sig av begreppen 'critical thinking', 'critique' och 'criticism' i sitt resonemang kring hur man kan förklara vad kritiken gör och är bra för. Begreppen är närmast oöversättliga till svenska då svenskan saknar en distinktion mellan 'critique' och 'criticism' utan översätter båda begreppen med 'kritik'. 'Critique' skiljer sig, enligt Marc Treib, från det kritiska tänkandet i att det är mer situationsspecifikt; kritikern kan inte bara titta på byggnaden, landskapet eller konstverket i sig utan måste sätta in den i sitt sammanhang. Begreppet 'criticism' använder han på samma sätt som vi på svenska vanligtvis skulle använda ordet kritik – det är en kritisk röst som lyfter fram det viktiga, oavsett om detta är bra eller dåligt – till upphovsmannen, kåren och allmänheten.

En särskilt viktig roll har denna kritik, menar Marc Treib, när det gäller att göra allmänheten uppmärksam på nyheter, eftersom allmänheten tenderar att: "desire only what it has already seen."² Jerker Lundqvist, arkitekt och professor vid KTH, förklarar att begreppet 'criticism' i den engelskspråkiga världen fungerar som en form av sammanlänkare i essäform mellan facktext och populärtext; den har facktextens innehåll i skönlitteraturens form.³

Kritik definieras i Nationalencyklopedin som "ett i massmedier utvecklat sätt att beskriva, tolka och värdera konstverk. Att kritisera är i vardagliga sammanhang att påtala fel och brister hos något." Den professionella varianten av kritik, som är det som diskuteras i den här artikeln, behöver alltså inte enbart lyfta fram det negativa hos ett verk, utan syftar även till att diskutera dess fördelar och att tolka det.

Kritikerns uppgift är således tredelad: att beskriva, tolka och värdera konstverk.⁴ Detta leder oss fram till frågan om arkitektur kan jämföras med konstverk? Rolf Johansson, arkitekt och professor vid SLU och KTH, skriver att en uppenbar skillnad är att konstverkets främsta bruksaspekt är att vara föremål för estetiskt betraktande medan arkitektur har flera slags värden. Han menar också att arkitektur kan betraktas som platsbundna bruksföremål.⁵

Om man godtar detta resonemang kan man som Rolf Johansson gör använda sig av Gregor Paulssons⁶ tre kategorier för klassificering av bruksföremål även när man klassificerar och kritiserar arkitektur. De tre kategorierna kallar Paulsson praktiskt värde (användbarhet), estetiskt värde (skönhet) och socialt värde (mening).⁷ Konstkritikern Anna Ingemark menar att arkitekturkritiken, i jämförelse med konstkritiken, är mer komplex eftersom den förutom den estetiska även har en funktionell dimension. Dessutom menar hon att arkitekturen alltid måste ses i sin kontext och alltid är underordnad sitt syfte.⁸

Arkitekturhistorikern Wayne Attoe delar i sin bok *Architecture and critical imagination* in kritiken i tre olika kategorier: normativ, tolkande och beskrivande kritik. Den normativa kritiken utgår från att det finns någonting utanför det som kritiseras, som en princip

eller ett mönster som fungerar som förebilder att jämföra det kritiserade verket med. Exempel på sådana principer eller mönster är "form follows function" och begreppsliga system som ändamålsenlighet; hållbarhet och skönhet. Den tolkande kritiken kan inte vara objektiv utan bygger på kritikerns egna erfarenheter och upplevelser. Den kan medverka till att öppna för nya vägar att se på det kritiserade verket. Den beskrivande kritiken fokuserar på fakta. Den här typen av kritik kan uttryckas i både skrift och grafiskt och kan förutom att beskriva verket även beskriva det sammanhang det har tillkommit i samt ge bakgrundsinformation om upphovsmannen.⁹

2005 års vinnare av Sveriges Arkitekters kritikerpris, Thorbjörn Andersson, landskapsarkitekt och professor på SLU, väljer även han att dela in arkitekturkritiken i tre aspekter: idé, gestaltning och cirkulation. Idén är det konceptuella "greppet", gestaltning hur rummet har givits en form och cirkulation hur platsen organiserats för människornas användning. Han påpekar dock att dessa begrepp inte ska ses som en färdig matris utan snarare som en hjälp att få fram hur upphovsmannen har tänkt.¹⁰

– Bakgrunden kring det där det är att jag har märkt att studenter ofta kan ha en jättebra idé som de inte kan gestalta, eller så har de en jättebra gestaltning som har en svag idé. Det där tycker jag är två olika saker. Framförallt kan man se det nu också när många är så duktiga på Photoshop, att de bilderna ofta egentligen bara visar en idé, en stämning "så här känner man sig när man är här" men de visar inte var träden står och hur hög muren är. De visar inte gestaltningen.¹¹

kritik (fr. critique,
av grek. kritik\´
(te´chn\´) 'bedö-
mandets konst', av
kritiko´s 'kritisk', 'av-
görande', av kri´na
'avgöra', 'bedöma')

Men varför är det då viktigt med kritik? Om vi fortsätter följa med i Thorbjörn Anderssons resonemang så menar han att kritiken har tre uppgifter. Den första är att kritiken är en del i den demokratiska processen då den bjuder in människor att delta i en diskussion. Den andra är att den är en del i den lärande processen och kan hjälpa till att öka kvaliteten på slutprodukterna. Slutligen menar han att kritiken renar och destillerar arkitekturen genom att "separera idéer som bara är galna från dem som är verkligt innovativa."¹²

Eva Eriksson, erfaren arkitekturskribent i bland annat DN och tidigare chefredaktör på tidskriften Arkitektur, menar att kritiken påverkar ambitionsnivån hos såväl arkitekter som beställare.

– Det är viktigt för arkitekter att det förs en kritisk diskussion därför att det påverkar andra delar av samhället som också ställer villkoren inom vilka arkitekterna kan verka. Om det finns en allmän inställning om att arkitektur och landskap är viktigt så kän-

ner även de som är politiskt och ekonomiskt ansvariga, exempelvis beställare och byggföretag, också att det faktiskt är viktigt att man gör något bra. Annars kan man göra hur som helst.¹³

Per-Johan Ödman, professor emeritus i pedagogik, har en liknande hållning som Thorbjörn Andersson och Eva Eriksson när det gäller vilken roll kritiken har och formulerar det samtidigt på ett begripligt sätt: "Kritiken innebär att vi kan betrakta det redan sedda ur ett nytt perspektiv. Innebörden hos tidigare förvärvad kunskap förändras mot bakgrund av det nya sammanhanget. Kritiken medför alltså kunskapsbildning genom ökad medvetenhet."^{14, 15}

Sammanfattningsvis är kritikens huvudsakliga uppgift alltså att synliggöra den skapande processen och dess konsekvenser för den skapande personen – arkitekten, landskapsarkitekten – för att därigenom utveckla disciplinen.

noter:

1. Treib, Marc (2004) "Being critical", Topos nr 49
2. Treib, 2004
3. Lundeqvist, Jerker (2002) "Kritik som kunskapsform" *Arkitekturkritik – Arkitekturmuseet. Årsbok 2002*, Stockholm: Arkitekturmuseet
4. Jan-Gunnar Sjölin, professor i konstvetenskap i Lund, har gjort en bra genomgång av dessa tre som han kallar för kritikens grundelement. Han väljer dock att även lägga till kontextualisering som en egen kategori. Sjölin, Jan-Gunnar, (2003) "Inledning" i: *Om konstkritik. Studier av konstkritik i svensk dagspress 1990-2000* Lund: Palmkrons Förlag
5. Johansson, Rolf (2005) "Arkitekturkritik i dagspressen" i: *Om kvalitet i arkitektur*, (Forskningsrapport) Stockholm: KTH
6. Gregor Paulsson (1889-1977) var professor i konst-historia och generalkommissarie för Stockholmsutställningen 1930. Han var även med och skrev propagandaskriften *Acceptera*. (1931) (Asplund, Gunnar; Gahn, Wolter; Markelius, Sven; Sundahl, Eskil; Åhrén, Uno och Paulsson, Gregor, Stockholm: Tiden)
7. Se vidare i Paulsson, Gregor (1956) *Tingens bruk och*

- prägel*, Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag och Paulsson, Gregor, (1972) *Vägar till konsten*, Stockholm: Natur och kultur
8. Ingemark, Anna (2003) "Ett välhängt kassaskåp - det arkitekturkritiska mottagandet av Moderna Museet" i: *Om konstkritik. Studier av konstkritik i svensk dagspress 1990-2000*, Lund: Palmkrons Förlag
  9. Attoe, Wayne (1978) *Architecture and critical imagination*, Chichester: John Wiley & Sons Inc
  10. Andersson, Thorbjörn (2004) "A critical view of landscape architecture" Topos nr 49
  11. Andersson, Thorbjörn, intervju 2005-10-07, Stockholm
  12. Andersson, 2004
  13. Eriksson, Eva, intervju 2005-10-17, Stockholm
  14. Ödman Per-Johan (1988) *Tolkning och förståelse vetande – Hermeneutik i teori och praktik*, Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB
  15. Många delar uppfattningen att kritikens främsta syfte är kunskapsbildning. Se exempelvis Lundequist, 2002.

Kritiken som samhällsförändrare

Eva Eriksson, tidigare chefredaktör på Arkitektur och skribent i DN, tycker att dagens kritik fokuserar för mycket på yta och har glömt bort samhällsansvaret

– Ja det tycker jag ju förstås!

svarar Eva Eriksson på frågan om hon tycker att kritik är viktig inom arkitektur och landskapsarkitektur och skrattar ett mjukt skratt som får ögonen att glittra.¹ När det gäller arkitekturkritik har Eva Eriksson en gedigen bakgrund. Hon började skriva i DN i början av sjuttioalet därför att hon, som hon själv säger, var förbannad på de stora rivningarna av centrumkärnorna i Stockholm och Uppsala.²

Hon anställdes 1976 som den första heltidsredaktören på tidskriften Arkitektur, ett arbete som innebar att hon fick möjligheten att påverka en stor grupp människor. Istället för att bara rikta sig till arkitektkåren försökte Eva med Arkitektur nå ut till en bredare publik. Gjordes ett temanummer om skolbyggnader försökte man få ut det till beställare av skolor. Arbetet med Arkitektur var för Eva även

"Vad är det som gör att ett bostadsområde är lika bra om trettio år som det är nu?"

en samhällskritisk uppgift.

1985 slutade hon som redaktör och började arbeta som lärare och författare

av arkitekturböcker. Hon skrev 1990 boken *Den moderna stadens födelse*³ som blev en omedelbar succé och redan kallas för en klassiker i ämnet.⁴ År 2000 disputerade hon i ämnet konsthistoria på Stockholms Universitet. Avhandlingen omarbetades och gavs ut som en fortsättning på *Den moderna stadens födelse* med namnet *Den moderna staden tar form*. Centralt i boken är den kri-

tiska diskussion som fördes om stadens utveckling kring sekelskiftet 1900.⁵

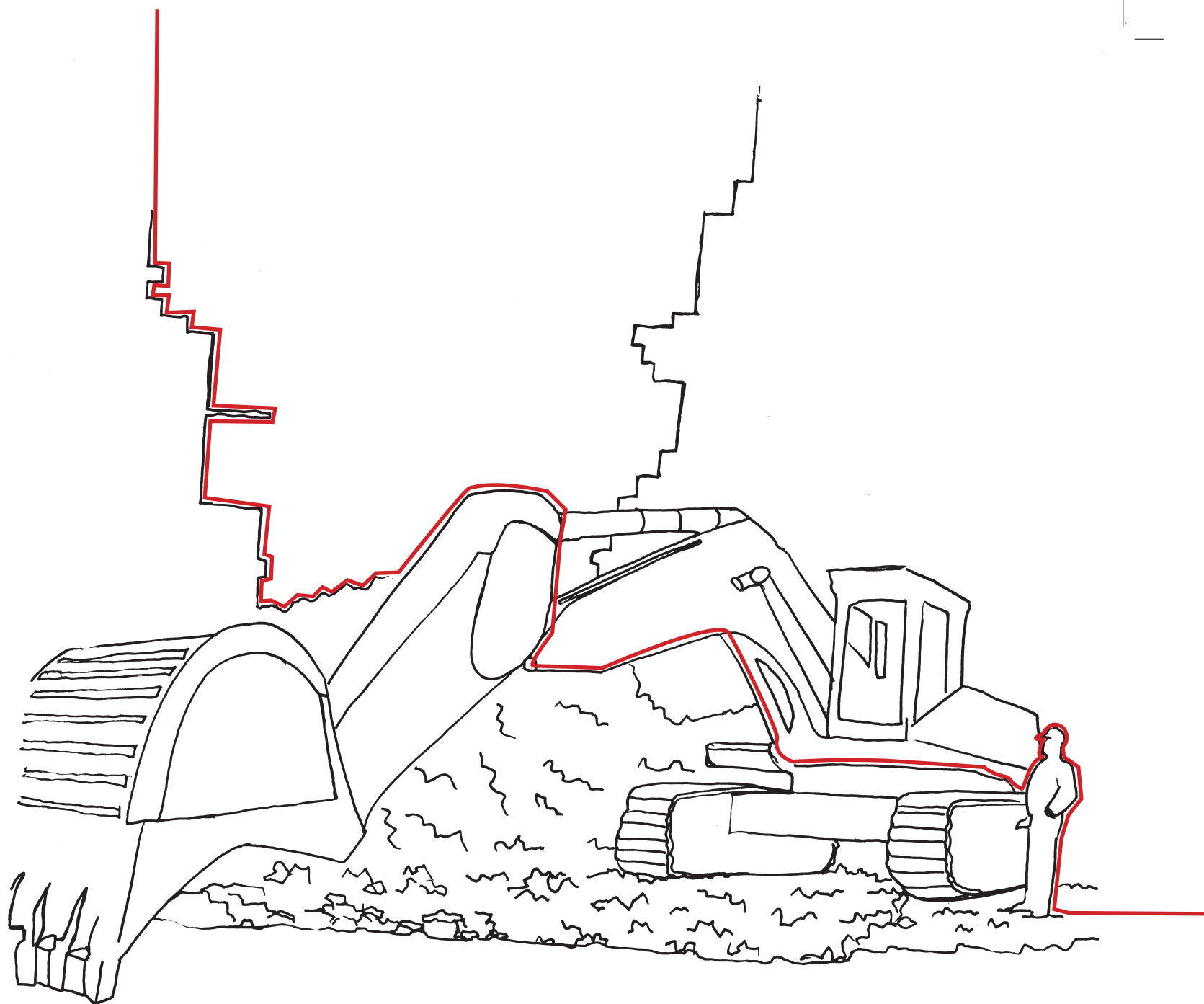
Arkitekturkritiken har mer än en funktion enligt Eva.

– Det är naturligtvis viktigt att man har både en yrkesprofessionell diskussion och en bredare allmän diskussion. Både landskap och byggnader är någonting som alla människor är berörda av. När det gäller den yrkesprofessionella diskussionen så är det väldigt viktigt därför att det påverkar ambitionsnivån. Arkitekter kan ha goda ambitioner men de är väldigt kringkurna av ekonomi, byggherrar, stadsbyggnadskontor, planlagstiftning och allt möjligt.

När jag frågar henne vad hon tycker om arkitekturkritiken i Sverige idag blir det lite känsligt, hon lutar sig tillbaka i kökssoffan som för att ta avstånd. Eftersom hon inte själv längre är verksam men flera av hennes kollegor är det tycker hon att det blir lite konstigt att sitta och "racka ner" på dessa. Trots detta vågar hon sig på att önska sig att kritiken kunde vara vitalare. Hon tycker att arkitekturkritiken har ett problem i diskussionen kring yta kontra innehåll.

– Jag saknar en diskussion som går in mera på djupet om olika frågor, tendenser i samhället som påverkar arkitektur, byggande och landskap. Jag tycker kanske att den kritik som förekommer nu är ganska ytlig. Man tittar på estetiska aspekter. Och det är viktigt men det är väldigt mycket mera som gör att någonting är bra i längden.

– Generellt när det gäller arkitektur, så finns

det och har väl alltid funnits en tendens till att det som publiceras är det som gör sig bra på bild. Det som är flashigt och nytt och verkar spännande, intressant och kanske lite spektakulärt. Och det är därför som det tar plats i diskussionen. Medan det är mycket svårare att fånga långsiktiga kvaliteter. Vad är det som gör att ett bostadsområde är lika bra om trettio år som det är nu? Alltså det som kanske inte är tidsbundet eller bundet

till några trender, utan handlar om förhållandet mellan hus och stad, hus och miljö, hur ljuset är i lägenheterna. Lite mera triviala aspekter kanske, men som egentligen är det som är viktigt för vardagsmiljön.

Bakom Eva Erikssons nästan spröda gestalt och försiktighet döljer sig ett skarpt intellekt och en frän kritiker. Så här skriver hon exempelvis i en artikel i DN den 8 januari

1978 om de förhatliga cityomvälvningarna: "Bakom dem har staden frätts sönder. Slutna kvarter har fransats upp av avrivna tomter, överlusade av parkerade bilar. Sådan är den stadsbild som 60-talets stora stadsförändring lämnade efter sig."⁶ Det är svårt att koppla samman kvinnan framför mig med kvinnan bakom dessa starka ord. Kanske handlar det delvis om de dryga tjugofem åren som har passerat sedan dess och alla de gånger hon sedan dess har diskuterat dessa frågor. Det går ju inte att vara arg hur länge som helst. Eller?

När jag kommer in på mer specifika frågor och ber henne nämna en riktigt dålig plats kan jag lättare förstå den "förbannade Eva" som började skriva på 1970-talet.

– Det tycker jag att många av Stockholms

stränder har blivit. Och det tycker jag är särskilt tråkigt eftersom de har potential att bli så otroligt fina. Det kan man se bara man promenerar längs stränderna på olika ställen här och se hur de har vuxit igen och hur det brister i underhåll. Det är en sjukdom i dagens samhällsekonomi, saker som kräver arbete försummas. Man har inte pengar till det därför att det är dyrt. Men landskap kräver arbete.

– Stockholms stränder är en sådan otrolig resurs, en enorm potential för rekreation för människor som bor i den här stan att kunna gå runt och njuta av att det är vackert. Just kontakten med vattnet tycker jag är väldigt rogivande på många sätt. Och då har man saboterat det genom att det finns stränder och det finns vatten bakom ridån av träd,

Vänster: Eva Eriksson
i sitt hem i Stockholm

Höger: Stockholms
älskade misskötta
stränder

men man ser det inte. Det är en brist på långsiktig omvårdnad.⁷

Det är stor skillnad i hur människor förhåller sig till arkitektur idag jämfört med när Eva Eriksson började som arkitekturkritiker.

– På sjuttioalet fanns det ett intresse för samhällskritik men det fanns inte något särskilt intresse för arkitektur ur estetisk synpunkt. Idag är det kan man säga tvärtom. Det finns ett väldigt stort intresse för coffee table-arkitektur. Men det finns inget stort intresse för samhällskritik.

Den här arkitektursynen menar hon är en fortsättning av det som började med postmodernismens intåg på åttiotalet.

– Det var på ett sätt en nyttig diskussion som kom med postmodernismen. Man kri-

tiserade olika värderingar och normer som hade gällt egentligen sedan trettioalet inom modernismen. Men samtidigt var det en väldigt stark kommersiell våg. Det här med företag som ville visa sin identitet med arkitektur, och städer som ville sätta sitt namn på kartan. Exempelvis Frank Gehry med Bilbao och andra som har blivit sådana här stjärnarkitekter.⁸ Om man har ett Gehryhus så är det publikdragande, men det är inte säkert att det är bra arkitektur i längden och passar på den här platsen. Det finns en fara i det.

– Jag blev väldigt orolig när jag hörde om ett utspel i DN från Mats Hellström som är landshövding i Stockholm och Annika Billström som är borgarråd här, om att nu ska vi minsann sätta Stockholm på kartan och

Tre snabba

Favoritkritiker

Jag värderar min före detta kollega Clas Caldenby mycket högt. En väldigt insiktsfull person som skriver väl. Han har ett dubbelt perspektiv, både historia och nu och faller inte för det flashiga utan försöker se allt nyanserat.

En bra gestaltad plats

Det var svårt. Mycket av det som är gjort på 40-talet i Stockholm är väldigt fint. Holger Blom och Glemme och den generationen. Norrmälarstrand är ett paradexempel. Det finns mycket annat också som är mindre synligt, exempelvis bostadsområden som är planerade vid den tiden. Det var en period när landskapsarkitektur stod väldigt högt i Sverige. Det var väldigt fina områden som gjordes då, med en väldig känsla för naturen och ett fint samspel mellan hus och landskap. Så det tycker jag är en höjdpunkt.

En dålig plats

Det tycker jag att många av Stockholms stränder har blivit. Och det tycker jag är särskilt tråkigt eftersom de har potential att bli så otroligt fina. Det kan man se bara man promenerar längs stränderna på olika ställen här och se hur de har vuxit igen och hur det brister i underhåll. Det är en sjukdom i dagens samhällsekonomi, saker som kräver arbete försummas. Man har inte pengar till det därför att det är dyrt. Men landskap kräver arbete.

bygga.⁹ Vi är öppna för vad som helst ungefär. Då tycker jag att man skickar fel signaler. Att det bara gäller att bygga något spektakulärt som kommer i tidningen. I sådana situationer måste man som arkitekturkritiker fråga sig är jag med på det här tåget eller är jag det inte? Vad spelar jag med i för spel? Är det som marknadsförare för vissa saker? Det tycker jag är en fråga som alla måste ställa sig som sysslar med kritik.

Det stora samhällsengagemanget på sjuttioalet till trots upplevde Eva Eriksson det många gånger svårt att få arkitekter att skriva kritiska artiklar i tidskriften Arkitektur. Särskilt när det gällde att kritisera byggherrar och byggföretag, något som hon kommenterar inte är så konstigt med tanke på deras beroendesituation som konsulter.

– Samtidigt är det de som står närmast verkligheten och ser hur det går till. De ser att vi nu har en utveckling när byggmaterialen blir sämre och entreprenadformerna gör att vi inte kan påverka och så vidare. Alla sådana här saker ser naturligtvis inte en journalist som sitter vid sitt skrivbord och inte är med konkret i byggprocessen. Och därför är det viktigt att få med den här kritiken. Men det är svårt att få arkitekter att själva uttrycka den.

– Det man kan göra är att intervjua de här personerna och försöka fånga upp och få en bild av hur saker och ting fungerar och formulera en kritik utifrån det. Men då är det viktigt att man har journalister som har en oberoende ställning. Det är ett dilemma och man måste vara medveten om sin egen roll.

Att arkitekturkritikerns främsta roll enligt Eva Eriksson är att medverka till en samhällsförändring genom att belysa vad som sker och inte sker, framstår som ganska tydligt. Christina Engfors och Hans Fog skriver i

den avslutande texten i *Arkitekturmuseets årsbok 2002* med tema arkitekturkritik, om arkitekturkritik och samhällsförändring. De tycker att arkitekturkritiken har en viktig pedagogisk roll genom att belysa och granska planeringsprocessen och de maktförhållanden som råder. Gör man allmänheten uppmärksam på vilka konsekvenser detta

har på deras levnadsförhållanden skapar man möjlighet för en gynnsam samhällsutveckling menar de.¹⁰

Eller som Eva Eriksson säger i sitt eget bidrag i samma bok "Den offentliga debattens roll är ju att ifrågasätta, att utgöra en resonerande motvikt, särskilt i tider av stora förändringar".¹¹

noter:

1. Intervju med Eva Eriksson, 2005-10-17, Stockholm
2. Läs mer om stadsomvandlingen i Stockholm i bl a Stahre, Ulf, (1999) *Den alternativa staden – Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen*, Stockholm: Stockholmia Förlag
3. Eriksson, Eva, (1994) *Den moderna stadens födelse*, Sverige: Ordfront förlag AB
4. www.stadsmiljoradet.boverket.se/swe/Urban34.pdf (senast besökt: 060511)
5. Eriksson, Eva, (2001) *Den moderna staden tar form – arkitektur och debatt 1910-1935*, Sverige: Ordfront förlag AB,
6. Eriksson, Eva, (2002) "Min väg till kritiken" i: *Arkitekturkritik – Arkitekturmuseet. Årsbok 2002*, Stockholm: Arkitekturmuseet
7. Eva Erikssons engagemang för Stockholms strän-

der har resulterat i boken *Stockholms stränder - från industri till bostäder* som hon är redaktör för (Ordfront förlag/Samfundet S:t Erik, Stockholm 2003)

8. Björn Klarqvist och Sven Thiberg skriver i boken *acceptera inte* (Bokskogen, Göteborg 2003) insiktsfullt och underhållande om bl a detta fenomen.

9. Den enda artikel jag har hittat från tiden precis före intervjun av Eva Eriksson som handlar om detta ämne är Luthander, Per, "Fem skyskrapor kan byggas vid Norra Station", DN, 2005-10-10.

10. Engfors, Christina, Fog, Hans, (2002) "Arkitekturkritik och samhällsförändring", *Arkitekturkritik – Arkitekturmuseet. Årsbok 2002*, Stockholm: Arkitekturmuseet

11. Eriksson, 2002

Det goda exemplets kritik

Olof Hultin, chefredaktör på tidskriften Arkitektur, förordar det goda exemplets kritik som syftar till att lyfta fram det som är bra istället för att peka på det som är dåligt

Tre trappor upp med hiss i ett stort tegelhus med mycket ljusinsläpp i de stora fönstren finns Arkitektur Förlag och tidskriften Arkitekturs redaktion.^{1, 2} Olof Hultin är sedan nitton år tillbaka chefredaktör på tidskriften och han är även vd för förlaget.³ Av alla tidskrifter om formgivning, design och arkitektur är Arkitektur den tidskrift man självklart har om man är arkitekt.⁴

Jag kanske kan börja med att fråga dig om du tycker att kritik är viktigt inom arkitektur och landskapsarkitektur?

– Ja, det är viktigt. Arkitekturkritiken är en del i det här som man kan kalla offentligt samtal också. En arkitekt som ritat en byggnad som kommer stå i staden i hundra år och påverka en väldig massa människor kan inte få göra det alldeles oemotsagt. Det är ett slags statement, och då måste det finnas någon som tar på sig att säga att "men det här var väl alldeles åt helvete" eller "det här

"Vi som sysslar med arkitekturkritik tycker att ungefär samma saker är bra och intressanta."

var jättebra, låt oss göra mer av det här för det befrämjar samhällsutvecklingen." Därför är kritiken viktigt. Sedan är det en sak som är en ganska stor fråga: vad är arkitekturkritik egentligen?

Vad tycker du att det är?

– I min mening skulle man kunna säga att allting som skrivs med ambitionen att förklara och lägga till någonting till själva verket, kan betraktas som kritik. Den rent be-

skrivande versionen av textutformning finns också, som i dagspressen, alltså reportaget om exempelvis en byggnad, men det är inte arkitekturkritik för den är bara rent deskriptiv och syftar inte till att addera eller analysera.

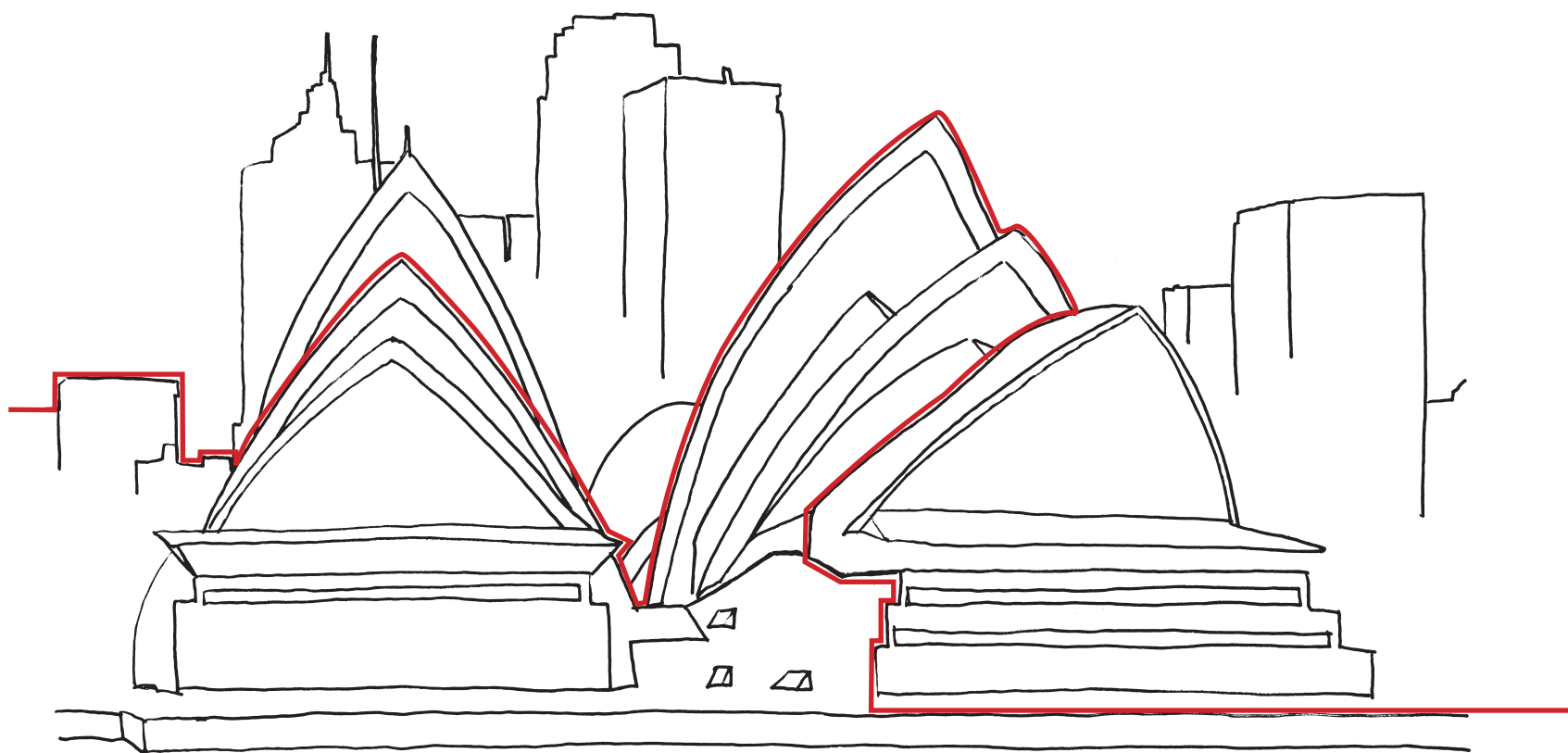
Arkitektur är den marknadsledande tidskriften om arkitektur i Sverige, med en upplaga på omkring 7000 exemplar per nummer. Enligt Olof Hultin är det ungefär fifty fifty arkitekter och så kallade "vanliga människor" som prenumererar på tidningen. Han tycker att dagspressen är dålig på arkitekturkritik, men att det snarare finns för många än för få tidskrifter som ägnar sig åt arkitektur.

– Det är samma bilder, samma författare och samma projekt som dyker upp i de flesta tidskrifterna. Och det är ingen kvalitetshöjning.

Den här tendensen kallar Tomas Lewan, en av medverkarna i Arkitekturmuseets årsbok 2002 med tema arkitekturkritik, för en "intensiv medial nedskräpning." Han menar att den ökade mediascenen inte har breddat utbudet utan snarare har skapat en flod av "meningslöst upprepande och omtuggande" av vad några få källor har att leverera.⁵

Olof Hultin tror att en del av problemet ligger i att svenskan är ett så litet språkområde och att det därför finns få personer, både som kan skriva om arkitektur, men även som läser om det.

– Det kanske finns tio kompetenta personer i det här landet som kan skriva arkitekturkritik. Mer är det inte. Om du hamnar i

England eller USA så finns det istället tusen personer som är utbildade och kan det här. Det finns många fler tidskrifter och tidningar, många fler ställen att publicera sig. Fler läsare. Sverige har bara 20 000 personer som man skulle kunna förvänta sig vara intresserade av att läsa arkitekturkritik, men det är nog kanske bara femtusen som gör det. För att ge dig en föreställning hur stor eller snarare liten den här branschen är.

Eftersom det inte finns ekonomiskt utrymme för flera stora tidskrifter om arkitektur i Sverige, annonsörerna och de presumtiva prenumeranterna är för få, har Olof Hultin ganska mycket makt över den svenska arkitekturkritiken. Jag har stött på många, framförallt landskapsarkitekter, som menar att Olof Hultin inte tar sitt ansvar att föra den kritiska debatten inom arkitekturens alla delar. Detta avspeglar sig i prenumera-

tionsförhållandena med få landskapsarkitekter som är prenumeranter.

Olof är medveten om den här kritiken men tycker inte att de är okritiska på tidskriften Arkitektur. Han påpekar dock att man framförallt ägnar sig åt att publicera och dokumentera det goda exemplet.

– När någonting publiceras i tidskriften Arkitektur har det passerat en port där vi har sagt att det här är bra, eller åtminstone ganska bra. Vi gör inte tio sidor på någonting för att sedan säga att "det här skit." Det är ganska meningslöst.

– Låt säga att fem eller tio procent av det som byggs har någon arkitektonisk verks höjd. Det är de tio procenten som vi sysslar med. Vi sysslar inte med de där nittio procenten som är ointressanta. Det kan vi göra

någon gång om året, då kan vi skriva "det byggs mycket som är ointressant." Men inte fan vill man prenumerera på en tidskrift om åtta nummer om året som visar en massa ointressanta projekt. Så ser vi på det. Du kan jämföra med exempelvis a+u, domus och Architecture Review⁶ som alla sysslar med de där tio procenten som är bra. I princip alla internationella arkitekturtidskrifter följer ungefär samma mall.

Det goda exemplet är inget nytt fenomen inom arkitekturkritiken. Aristoteles krav på en kritiker var att denna skulle kunna "dra en gräns mellan det meningsfulla och det meningslösa, samt skilja på bra och dåligt, för att med språkets hjälp kunna lyfta fram det som är bra, eftersom både konstens produ-

Vänster: Olof Hultin i en
av korridorerna utanför
Arkitekturs redaktion i
Stockholm

center och mottagare behöver få ett antal goda exempel, förebilder och jämförelse- och mönsterfall utpekade för sig.”⁷

Hur vet man när något är ett gott exempel? Vilka är kriterierna? Du pratade om när de här goda exemplen kommer till er så har de redan gått igenom en port så att man vet att det är ett gott exempel. Jag vill åt själva kärnan av kritiken, vad det är som ligger bakom.

– Det är svårt att sätta upp fem punkter som gör att en byggnad kvalar in som god arkitektur. Man skulle kunna göra det om man gav sig fan på det men då skulle man ganska snabbt också komma underfund med att man avviker från mallen. Det är detta som egentligen är vår yrkeshemlighet. Det är därför vi sitter på den här tidningen. Därför att vi kan någonting som ni andra inte kan, nämligen göra de här bedömningarna.

När man har byggt upp en erfarenhet, utbildat sig, läst mycket, rest mycket och sett mycket, så finns detta som en gemensam värdegrund. World Wide. Vi som sysslar med arkitekturkritik tycker att ungefär samma saker är bra och intressanta. Det är därför de hamnar i tidningarna. Det är inte så att den engelska, spanska eller italienska tidskriften ser helt annorlunda ut än den svenska. Men att sätta upp exakt vad det är för någonting, det är inte så jävla lätt, utan det är summan av en massa erfarenheter och kunskande som är relevant precis nu i detta ögonblick. Det här samlade kunnan-

det såg annorlunda ut för trettio år sedan. Och så funkar konsten genom historiken. I varje tidpunkt finns det en koncensus kring vad som är bra, och vad som hamnar i tidningen, vad som sätts upp på museiväggarna och vad folk läser.

Men finns det inte en risk att det stagnerar? Att man har en sorts mode ”nu är det som är på det här viset bra, och det som inte är på det här viset, det som sticker ut, det är inte bra.” Hur utvecklas arkitekturen då?

– Det är inte kritikerna som ska utveckla arkitekturen eller konsten, det är arkitekterna och konstnärerna som ska göra det. Det är inte jag som ritat husen. Jag analyserar och kommenterar och tycker om husen. Och det är arkitektens uppgift att komma med nyheterna. Förstår du?

Ja, jag förstår vad du menar. Men vad har då kritiken för roll?

– Kritiken har den rollen att i rätt ögonblick säga ”wow! Här har vi någonting nytt som är kanonbra. Titta på Kalle Svensson, han har fått till det.” Att peka ut det där. Det måste inte vara nytt förresten, det kan kanske vara att återupptäcka något gammalt också. Men att hjälpa betraktaren att se det värdefulla.

Arkitektur ägnar ganska stort utrymme åt det som Olof Hultin kallar det goda exemplet, och lämnar få sidor över i varje nummer till en kritisk stadsbyggnadsdebatt. En gång om året har man ett temanummer om planering

Höger: Lärarhögskolan i Malmö har en fasad som gör att huset ständigt förändras, tycker Olof Hultin. Arkitekt: Roger Diener

Fyra snabba

Favoritkritiker

Jag tyckte Peter Davey, som var chefredaktör på Architectural Review men nu är pensionerad, var bra.

En bra gestaltad plats

Ett banalt svar kanske men det blir Skogskyrkogården, och Per Fribergs trädgård i Bjärred. Skogskyrkogården är bra för att den är en plats som är skapad idag men som förmår framkalla en sakral stämning i det här konstgjorda. Och Per Fribergs trädgård varför den är bra, jo för den är ett sådant här intensivt rumsbygge med växtlighet.

En dålig plats

De flesta motorvägskorsningar är förfärliga platser.

Bonusfråga - favorithus just nu

Lärarhögskolan i Malmö. Det som gör det så bra är framför allt att det har en fasad som gör att huset ständigt förändras. En glasfasad som skiftar i färg och reflekterar beroende på hur ljuset faller på den.

med fokus på någon planeringsfråga. Han förklarar att han tycker att tidskriften Arkitektur tar det ansvaret som det är rimligt att man ska ta när det gäller stadsbyggnadsdebatten, men att man samtidigt måste värna om sina läsare. Han tror inte att människor är intresserade av att läsa om det han kallar för idéproduktion.

Han exemplifierar med statistik på försäljningssiffror där tidskrifter som Sköna Hem och Vi Hundägare, som sysslar med konkreta frågor och objekt har över hundra tusen läsare, medan de tidskrifter som är baserade på idéproduktion och således är mer teoretiska, som till exempel Ord&Bild och Arena, ligger på omkring åttahundra läsare och får kulturstöd för att kunna ges ut.⁸

– Sådana här tidskriftsupplagor avspeglar vad människor är intresserade av. Världens näst största industri lär vara porrindustrin, det är folk jävligt intresserade av. Idéproduktion om arkitektur? Nej, det orkar de inte. Fyra miljarder är intresserade av porr

och åttahundra är intresserade av idéproduktion. Så ser världen ut. Och då är det en uppgift att få folk intresserade.

– Vi försöker göra tidskriften Arkitektur så lättillgänglig som möjligt utan att göra avkall på djupet i texterna. Men det här som är svårt måste man nästan lura på folk. Det måste i alla fall vara låt säga tretusen personer som är beredda att betala om man ska göra en tidskrift. Nu råkar vi ha sjutusen så vi kan göra den här tidskriften. Och ändå använda en del av det här utrymmet till den här debatten. Men om tidskriften Arkitektur skulle göra åtta nummer om samhällsplanering så skulle vår upplaga dyka och vi skulle ha sexhundra prenumeranter kvar förmodligen, för den branschen sysselsätter så få.

Det är talande siffror. Och Olof Hultin är inte ensam om sin dystopiska bild av förutsättningarna för det intellektuella samtalet. Tomas Lewan berättar hur "bilden och det ytliga referatet" har tagit över och att "lifestyle- och heminredningsgenren" numera

dominerar tidskriftsscenen.⁹ Är det alltså så krasst att det enbart är de ekonomiska intressena som styr tidskriften Arkitekturs innehåll? Nej inte alls. Enligt Olof Hultin är fokuseringen på det goda exemplet ett medvetet val eftersom han inte tror på att den negativa arkitekturkritiken skulle verka utvecklande för arkitekturen.

– Att hålla på och hacka på halvbegåvade arkitekter tillför ingenting skulle jag vilja säga. Medan däremot att publicera det goda exemplet får den effekten att efterfrågan på bra arkitektur stiger. Detta får som effekt att de som inte är så begåvade eller duktiga tvingas skärpa sig eller så får de inte vara med helt enkelt. De blir bortsorterade. Men finns det en efterfrågan på medioker arkitektur så kommer den mediokra arkitekturen fortsätta att frodas, oavsett om vi skriver att det är dåligt eller ej. Därför tror jag att om man vill vara med och påverka en utveckling så är det framför allt det goda exemplet som funkar. Det är en drivkraft framåt.

noter:

1. Intervju med Olof Hultin, 2005-10-06
2. www.arkitektur.se (senast besökt: 060511).
3. Tarschys, Rebecka, "DN gratulerar: Höghusens svurne fiende", *DN*, 1996-07-10
4. Eriksson, Eva, intervju 2005-10-17 Stockholm
5. Lewan, Tomas (2002) "Arkitekturdebatten i gratismediernas tid" i: *Arkitekturkritik – Arkitekturmuseet. Årsbok 2002*, Stockholm: Arkitekturmuseet
6. a+u finns på www.japan-architect.co.jp (senast besökt: 060511), *domus* på www.domusweb.it (senast besökt: 060511) och *Architecture Review* på www.arplus.com (senast besökt: 060511)

7. Lundequist, Jerker "Kritik som kunskapsform" i: *Arkitekturkritik – Arkitekturmuseet. Årsbok 2002* Stockholm: Arkitekturmuseet
8. Det finns i själva verket ingen tidskrift med namnet Vi Hundägare, däremot en som heter Hundsport som har en upplaga på ca 100 000. När det gäller Ord&Bild har jag inte hittat någon upplagestatistik, däremot uppgifter på att den faktist får kulturstöd. Arena har en upplaga på 3900. (källa: www.ts.se/TS-Net/Public/PDF/Upplagestatistik/tids_06_24feb.pdf)
9. Lewan, 2002

Praktiken som kritik

Nivå landskapsarkitekter är ett litet kontor med stora ambitioner. Enligt egen utsago försöker man genom sitt arbetssätt förändra själva landskapsarkitekturen.

Jag träffar Göran Lindberg och Åsa Drougge på Nivå landskapsarkitekturs kontor på Södermalm i Stockholm.¹ Det lilla kontoret ligger i en gammal butikslokal och innanför stora skyltfönster sitter fem av de åtta medarbetarna framför sina datorer.

Om det inte vore för den anspråkslösa decimeterhöga lappen med ordet nivå i ett av skyltfönstren skulle jag vara tveksam till om jag kommit rätt. Kontrasten till grannarna ETC:s tvåmetersskylt i utstansat korroderat stål är stor. Det här är inte ett kontor som ger intryck av att göra mycket väsen av sig. Men skenet kan som bekant bedra. När jag

"Det har inte funnits någon kritik som är värd namnet inom landskapsarkitekturen. Jag menar det."

frågar om de tycker att kritik är viktigt i vår kår går det inte att missta sig på engagemanget i frågan.

Åsa Drougge: Ja det tycker jag absolut! Jag tycker att det är en bristvara inom landskapsarkitekturen. Det saknas en kanal utåt, eftersom ämnet sällan tas upp i dagspress men det saknas även ett internt forum för diskussion.

Svaret kommer blixtnabbt från Åsa Drougge, precis som alla andra svar hon senare kommer ge under intervjun. Hon ger intrycket av att diskuterat, eller åtminstone fundarat, på den här frågan många gånger. Göran Lindberg är mer tillbakalutad och inflikar små tillägg eller förklaringar till Åsas

resonemang snarare än att själv vara den som för i diskussionen. Men inte heller hos Göran saknas engagemang i frågan. Han tycker att det är konstigt att en kritisk diskussion om landskapsarkitektur inte förs i massmedia eftersom det som han säger är ett ämnesområde som påverkar många från olika håll.

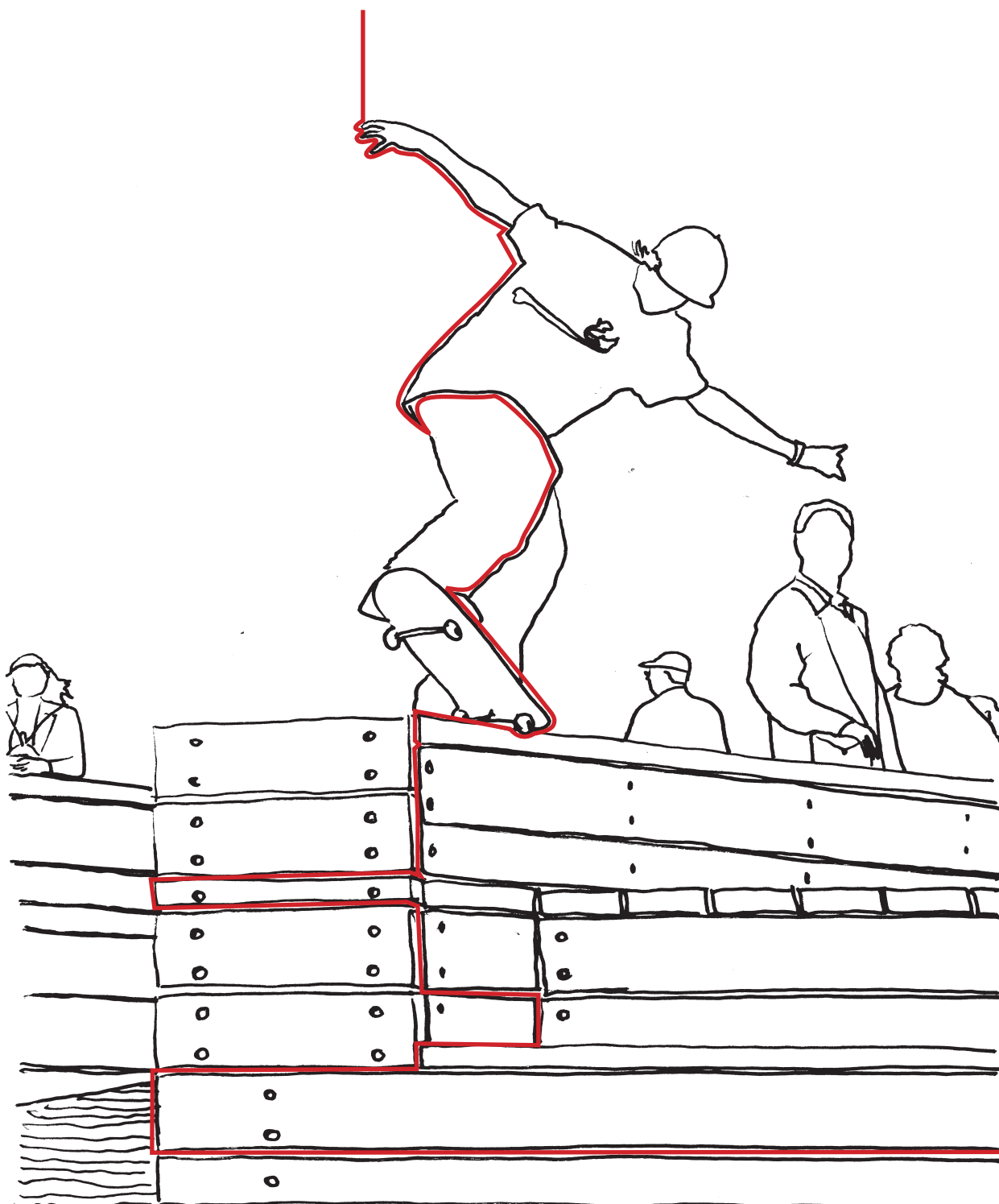
Göran Lindberg: Det offentliga rummet diskuteras på många olika sätt, men det vi håller på med tas nästan aldrig upp i någon slags analys eller kommentar. Det finns politiker som pratar om platser och torg, men det blir oftast mycket om renhållningen, att det är så skräpigt eller nedgången. Det är synd för det berör verkligen människors vardag och liv, hur staden utvecklar sig.

ÅD: Ja det är ju inte det att människor inte är intresserade. Det märker vi när vi ställt ut projekt. Det är ett stort intresse och det är många som har synpunkter på det

GL: Men då blir projekten nästan alltid en slags hotbild "nu ska man göra någonting, förändra i min närmiljö", och sen är det oftast någon slags protestmöten mera "stoppa det här projektet!"

Celina Fällbom: Men det som ni pratar om nu är alltså kritiken utåt. Men om man säger internkritik, eller inom kåren, hur ser ni på det?

ÅD: Vi försöker bedriva en interndiskussion på vårt kontor, i den mån vi orkar och hinner. Genom projekten, olika tävlingar vi gör och andra situationer som vi hamnar eller sätter oss i på företaget. Jag tror att det är i diskussionen som man utvecklar den här

förmågan att formulera sig som krävs för att man ska kunna ha en arkitekturkritik. Det är där jag tycker att det brister. De tillfällen man är med på när folk presenterar sina projekt, är det sällan som man presenterar någonting på det sättet att man får någonting att tänka på. Det blir snarare ett upprabblande av vad man exakt har gjort. Vad som då händer är att vi inte vänjer oss vid att formulera oss om vad vi gör eller att tän-

ka på vad vi gör och varför, utan vi blir bara producerande personer.

GL: En grundfråga som man nästan aldrig får ett svar på, och som man själv kanske också allt för sällan berör, det är frågan varför. Varför gör man det här projektet? Vad är målet? Svaret blir ofta att "det blir ett vackert och skönt park eller torg." Men vad är vackert och skönt? Det är lite avhängigt av beställaren och den tiden man lever i. "Vi

lever i den här tiden, nu är det åttiotal då gör vi så här.” Det blir som mode ungefär. Man är lite oreflekterad.

ÅD: Det måste det ju få vara tycker jag, man lever alltid i sin tid.

GL: Absolut!

ÅD: Det är inte problemet, problemet är när det är omedvetet, att det inte finns ett tänk kring det.

GL: Jo, men det är det jag menar, modet blir väldigt oreflekterat. Att man bara accepterar att detta är årets grepp.

Jag får plötsligt känslan av att befinna mig mitt i en av Nivås interndiskussioner. Tonen är något bitsk, men jag anar samförståndet de två emellan. De är vana vid att munhuggas och utveckla tankegångar tillsammans.

Nivå har enligt en programförklaring på sin hemsida som idé ”att tillsammans utforska och utveckla ämnesområdet landskapsarkitektur”. Det sker i ”uppdragsform och genom att iscensätta undersökningar som vi finner intressanta. Utmaningen är att fördjupa sambandet mellan analys, motiv och fysiskt uttryck.”²

I en intervju i Area berättar Åsa hur hon inför arbetet med ett av Nivås projekt, Liljeholmstorget, gick igenom de flesta torgmiljöer som byggts i Sverige den senaste tiden för att se hur schablonen av ett torg såg ut. Slutsatsen var att möbleringen med papperskorgar, bänkar och belysningsstolpar och marken mönstrad i ränder eller rutor var genomgående. Det här tolkar Åsa som att ”man vetat vad gestalten ska vara innan

Vänster: Åsa Drougge
vid sin arbetsplats och
Göran Lindberg utanför
dörren till Nivås kontor på
Södermalm i Stockholm

analysen och undersökningen av den specifika lokala situationen.”³ Den här problematiken återkommer Åsa till i diskussionen kring arkitekturkritik.

ÅD: När vi inte har den här arkitekturkritiken som är levande får vi standardmodeller till saker. Alltså en slags överenskommelse där vi tillsammans med våra beställare och alla professionella vet vad man får göra, vad en park är, vad ett torg ska vara. Vi gör en park som representerar en park. Sen om den verkligen har parkens alla möjligheter och kvaliteter, det är ingenting som man riktigt tar reda på innan, utan det hoppas man på sen. Att det ska bli det där livet till exempel, att människor ska ha de där picnicarna. Men man är ganska nöjd med att bara ha gjort bilden av parken. Där tycker jag att vi är nu.

Åsa Drougge menar att de här överenskommelserna skapar bilder som snabbt blir ålderdomliga och passé och att vi istället borde koncentrera oss på att föra en bredare diskussion, eller ”ett större tänk” som Åsa Drougge själv uttrycker det, kring vad exempelvis begreppen park och stad innebär för människor idag.

ÅD: Vad skulle vi kunna göra som svarar mot det – istället för att svara mot en schablon av vad vi tror att saker är?

Som resultat av det här sättet att arbeta, att försöka tänka större kring vad ett torg kan vara blev Liljeholmstorget storblommigt i markbeläggningen.⁴ Analysen av platsen visade att det inte fanns någon bild av vad Liljeholmen var för människor. På samma sätt som cirklarna i Vällingby och trekanterna på Sergels torg ger dessa platser sin identitet hoppas man att blommorna ska ge Liljeholmen en identitet.⁵

Andra landskapsarkitekter som tidigare har uttryckt sig genom sitt arbete för att föra en

Två x två snabba

Favoritkritiker

GL: Jag kan inte säga att jag är så insatt att jag har en favoritkritiker men en person som skriver väldigt bra är Bart Lootsma. Han har skrivit väldigt mycket om holländsk arkitektur och landskapsarkitektur, och speciellt mycket om West 8. Han kan verkligen sätta in det i ett sammanhang. Då handlar det mycket mera om deras filosofi, deras arbetssätt, deras tank kring det hela, snarare än just produkten.

ÅD: Kjell Lundquist som skrev artikeln "Den rika räta linjen"⁶ skrev om allén i kulturlandskapet. Av ett litet element broderar han ut en jättefin och allmänt intressant och stor berättelse. Det är exempel på en bra arkitekturkritik

En bra gestaltad plats

GL: Dels de här klassikerna Skogskyrkogården och...

ÅD:...Hagaparken. Det blir de platserna som klarar att åldras och fungerar. De är väldigt platsbundna och bra i sin situation. Rumsligt välgjorda. Därför blir också vissa barockanläggningar bra.

GL: Kalmar torg tycker jag är ett modigt förslag. Det är modigt gjort att man i en ganska liten stad tar ett sådant järvt grepp, att inte fastna i just det här att ta med alla schabloner.

ÅD: Jag är väldigt förtjust i vassparken i Hammarby Sjöstad. Som är liksom bara vassen och de här bryggorna i det. Det tycker jag är just en sådan här ickeschablon där man tänkt platsspecifikt.

diskussion kring vad ämnet landskapsarkitektur är och bör handla om är Gunnar Martinsson och Sven-Ingvar Andersson som båda ingår i den dansk-svenska traditionen efter C. Th. Sørensen.⁷

Gunnar Martinsson har kallats den förste svenske modernisten inom landskapsarkitekturen då han i mitten av 1950-talet bröt mot den rådande traditionen av funktionalism i Sverige.⁸ Detta är ett epitet som inte intresserar Gunnar Martinsson själv. Hans version är istället att han sett problem som skulle lösas.⁹

Han har ifrågasatt de tidigare generationernas försiktiga tassande kring beställare, arkitekter och den svenska naturen. Istället vill han vara en landskapsarkitekt som sätter sin prägel på miljön och strävar efter förenkling av form, färg och material.¹⁰

Sven-Ingvar Andersson (SIA) är även han modernist, men med en mer poetisk touche. Han har förnyat och utvecklat "skandinavisk landskapsarkitektur genom att betona dess poetiska och konstnärliga sida."¹¹ Dan Hallemar beskriver honom som "en sensuell modernist."¹²

Varken Martinsson eller SIA trivdes i den svenska landskapsarkitekturtraditionen med dess vurm för den svenska naturen och det 'naturliga'. SIA har bedrivit större delen av sin karriär i Danmark och var mellan 1963 och 1994 professor vid Konstakademiets arkitektskole i Köpenhamn. Martinsson tog sin tillflykt till Tyskland där han åren 1965–92 var professor vid universitetet i Karlsruhe.

Höger: Skogskyrkogården
i Stockholm - en plats
älskad av många. Arkitek-
ter: Gunnar Asplund och
Sigurd Lewerentz

Inte heller Göran och Åsa är särskilt förtjusta i den här närmast besatta fixeringen vid svensk natur som fortfarande har stort inflytande över landskapsarkitekturen i Sverige. I en artikel i Dagens Nyheter 2001 pratar de om hur grönområdena i staden har blivit "heliga kor" och att det idag är "som att svära i kyrkan" om man säger att man vill ha bebyggelse på ett grönområde. Istället för att behandla grönyttorna som tabu som inte får röras måste man i sin analys av platsen värdera grönområdet som en av många faktorer, menar de.¹³

ÅD: I ett land som Sverige där vi nästan bara har grönyttor måste man fråga sig vad det är vi som landskapsarkitekter tillför som har någon betydelse? Jag ser det som en kulturgärning medan andra ser det som en

"gröngöring." Det är en kritik i en diskussion om ämnesområdets vara och behov. Har vi någon plats överhuvudtaget i det här samhällsbygget? Och där tycker man väldigt olika och just det diskuterar man inte.

Bristen på diskussion tror Åsa Drougge beror på två saker, dels kårens litenhet men framförallt vår bakgrund som studenter på en lantbruksskola:

ÅD: Vi är inte vana att vara med i en diskussion. Vi måste först förstå i vilket sammanhang vi verkar. Vi måste ta oss från de här kossorna och åkrarna, till det vi faktiskt jobbar med. Vi är en sådan liten kår så alla är rädda för att bli uthängda eller få kritik offentligt. Jag menar att man, precis som man måste i skolan, måste föra en diskussion om

vad alla förväntar sig och åstadkommer. Jag menar att man kan föra en kritik som inte blir personlig. Det är en fråga om övning och färdighet för att klara av det. Och det har vi inte gjort hittills. Det har inte funnits någon tidning som har hanterat projekten på det sättet, utan man har bara skrivit hedrande artiklar. Det har inte funnits någon kritik som är värd namnet inom landskapsarkitekturen. Jag menar det. Tidningen Arkitektur tillexempel. Den säger ju varken bu eller bä.

CF: Så det finns ingen svensk landskapsarkitekturkritik idag?

GL: Det finns någon slags intern arkitekturkritik, men den är idag ganska mesig. Sen finns det lite i dagspress. Peder Alton och olika skribenter i Svenska Dagbladet. Teaterstycken, bioföreställningar, konst – allting utsätts för en slags kritik.

Åsa Drougge och Göran Lindberg tror att ett stort problem med arkitekturkritiken idag är att den inte kan skilja på sak och person och därför blir för personlig, och därmed ointressant.

ÅD: Jag är mest intresserad av den kritiken som för en diskussion framåt.

CF: Hur ser en sådan kritik ut som gör det?

GL: De bästa konstrecensionerna driver vidare. Man går på en utställning och ser ett konstverk. Sedan läser man en recension där recensenten är väldigt inläst och kan den här konstnären sedan tidigare, och dessutom har kunskaper om andra liknande konstnärer. Då kan det ytterligare hjälpa till att berika ens upplevelser. Man har tyckt att utställningen har varit väldigt bra, men när man läser recensionen så förstår man "ah det finns kopplingar till den konstnären" eller att det finns någon slags kulturhistorisk bakgrund eller något annat som jag inte kände till. Även om upplevelsen i

sig har varit bra så får jag en djupare upplevelse. Så tror jag att det skulle vara bra att göra även med arkitekturkritik. Om man samtidigt som man skriver om en upplevelse även ger verktygen att förstå det i ett ännu större perspektiv, tillsammans med någon slags historisk bakgrund. Jag tror oftast att problemet med mycket arkitektur och landskapsarkitektur är just att man bara går ut och så säger man...

ÅD: ..."det där var ju konstigt" och "det där var en ful bänk" eller "varför står de där tre träden där?" Och det kan handla om en situation där det råkar ligga fem ledningar där under, så att man inte kunde ställa dem där. Det blir en sådan futtig diskussion. Vi får aldrig reda på den faktiska bakgrunden, intentionerna.

De berättar om några gånger när de har fått, vad de kallar, osaklig kritik. En gång handlade det om storleken på en yta och en annan gång om höjdsättningen i en specifik punkt. De är överens om att sådan kritik är meningslöst och inte hjälper arbetet med att utveckla landskapsarkitekturen framåt.

ÅD: Då har man inte förstått vad det är man ska gå in och titta på. Det är inte intressant för en större grupp av människor. Det är en liten fråga. Då blir man nästan bara arg liksom. Man kan smula sönder alla projekt. Det kan man med allt. Men det blir ju meningslöst.

CF: Hur ska bra kritik se ut då?

ÅD: Man måste sätta det i sitt sammanhang på ett annat sätt än vad man brukar se. Sällan diskuterar man det utifrån ett historiskt eller kontextuellt sammanhang tillexempel. Det borde handla mer om varför man gör just den här typen av förslag i det här sammanhanget. Då behöver man inte diskutera i detalj vad de här personerna har åstadkommit. Innan vi kommer ner på den nivån

måste vi koncentrera oss på frågan varför. Annars blir det precis just det att någon sitter och känner sig på hoppad utifrån att någon annan säger "jag förstår inte varför de där bänkarna är gula, jag tycker att de ska vara blå." Den diskussionen är inte särskilt intressant för alla andra, den är bara intressant de två emellan. Man måste försöka lyfta den här kritiken till att bli en diskussion som vi alla kan intressera oss för. Och då är man nog tvungen att stå ut med en kritik som kan vara tuff också. Men den måste vara relevant.

ÅD: Dessutom borde man självklart försöka diskutera samhällsfrågor brett, men också hur det appliceras i förhållande till det som nästan alla jobbar med, nämligen konkreta projekt. Nu diskuterar man bara

samhällsfrågor ganska brett. Diskussioner som kan vara otroligt intressanta, och hela tiden ligga i närheten av det vi gör. Men det är väldigt sällan man försöker formulera projekten utifrån hur de svarar på den här vidare diskussionen som förs inom många olika discipliner om hur samhället ser ut. Ekonomer och sociologer, konstnärer, olika akademiker och forskare kan berätta för oss vad vi har för situationer i det offentliga livet. Men om vi inte tar in det i förhållande till våra projekt blir det inte något ämne för arkitekturkritik. Man måste både hålla diskussionen bredare, men också försöka exemplifiera med projekten. Att det får gå ihop och inte bara vara två kategorier – två sorter som aldrig möts.

noter:

1. Intervju med Göran Lindberg och Åsa Drougge, 2006-09-22
2. Nivås hemsida finns på www.niveau-la.com (senast besökt: 060511).
3. Hallemar, Dan, (2001) "Samtida stadsbild", Area nr 1
4. Läs mer om projektet på www.niveau-la.com/liljetorg_frames.html (senast besökt: 060511) och www.stockholm.se/files/92700-92799/file_92723.pdf (senast besökt: 060511)
5. Hallemar, 2001
6. Texten var ett av tre vinnande bidrag i Arkus arkitekturkritiktävling 1996. Lundquist, Kjell, "Den rika räta linjen", Arkitektur nr 2
7. Lövré, Karl, (2003) *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och*

- struktur*, (Doktorsavhandling) Alnarp: Institutionen för landskapsplanering, SLU
8. Isling, Bengt och Suneson, Torbjörn, (2000) "Gunnar Martinsson" i: *Svensk Trädgårdskonst under fyra hundra år* Stockholm: Byggförlaget
  9. Hallemar, Dan, (2002) "Gunnar Martinsson om förebilder och begränsade arkitekter" Area nr 1
  10. Isling och Suneson, 2000
  11. www.ne.se sökord: Sven-Ingvar Andersson (senast besökt: 060511)
  12. Hallemar, Dan, (2003) "Sensuell modernism på Konstakademien", Arkitekten nr 9
  13. Frelín, Anders, "Smalare tomter så fler har råd att bygga" DN 2001-12-20

Kritiken som pedagogik

Thorbjörn Andersson är praktiserande landskapsarkitekt och vann Sveriges Arkitekters kritikerpris 2005. Han tycker att kritiken idag är alldeles för subjektiv.

Tycker du att kritik är viktigt inom landskapsarkitekturen?^{1,2}

– Ja, det är jätteviktigt inom alla möjliga ämnen egentligen. Sen tror jag att man kan skilja på olika slags kritik. Den där typen av recenserande kritik som man ser i dagspressen blir ofta rätt banal och nästan vulgär kan jag tycka. Det är liksom tre getingar eller fyra getingar och ofta en rätt hård ton, man sågar eller hyllar och inget däremellan.

– För mig är kritik någonting mer än att bara säga plus eller minus. Det är ett insatt samtal kring någonting som gör att alla parter blir lite visare, lyckligare och klokare efter att man har avslutat det. Och den typen av kritik tycker jag saknas inom landskapsarkitekturens praktik idag. Men vi har den väldigt mycket på

"Stryk alla 'jag'! Därefter stryk hälften av alla adjektiv! Och för riktiga hard core-kritiker: stryk så många verb som möjligt!"

skolorna. Den är en del av vår pedagogik och utgör den mest avancerade undervisningsformen egentligen.

Rollen som lärare och föreläsare är något som Thorbjörn Andersson ofta återkommer till under samtalet. Han blir nästintill upprörd ett par gånger under intervjun när jag inte riktigt förstår honom, och poängterar hur viktigt det är att han som pedagog gör sig förstådd. Ritsalen ser han som ett forum för kritik och diskussion – ett forum som han

tycker saknas för yrkesverksamma landskapsarkitekter.

Ett annat stort problem, som han ser det, är kårens litenhet med omkring sjuhundra praktiserande landskapsarkitekter i Sverige, och den mentalitet man ibland kan finna.

– Det finns ett sjuttiotal sord, solidaritet, som man måste känna med sin yrkeskår som jag tycker saknas idag. Jag tycker att det var mycket bättre under revolutionsåren: på 60- och 70-talen var det här ett socialt yrke med syftet att göra samhället lite bättre. Nu är det det egoistiska årtiondet när vi alla ska vara kändisar till varje pris, genom dokusåpor eller vad det nu är. Jag tycker att det reflekteras bland landskapsarkitekterna. Många är mest intresserade av sina egna projekt.

– Samtidigt kostar det faktiskt på att gå fram och säga "jag vill, jag ställer upp. Jag ställer upp på att ta det här initiativet och på det ansvar som det innebär." Jag skulle tro att nio av tio människor trots allt inte är intresserade av att ha en så utsatt roll. Att vara synlig i kåren som jag är, innebär också att man får mycket påskrivet. Men det ingår i rollen så det får man ta.

Som en av få nutida internationellt erkända svenska landskapsarkitekter får man anta att Thorbjörn Andersson vet vad han talar om. Han berättar om hur svårt det är för honom att få ett erkännande i Sverige, jämfört med utomlands. Han anlitas i mycket högre grad för konferenser och föreläsningar om sina projekt utomlands än i Sverige. Men

han verkar inte bitter över detta faktum utan snarare trött.

– Om det ska bli något så måste man vilja något utanför sig själv tycker jag. Man måste vilja hjälpa till att dra det gemensamma tåget. Det bygger på någon slags frivillighet och i den frivilligheten så finns det de som bara glider med, och så finns det de som gör jobbet. Så är det alltid och det tycker jag är okej på nåt sätt. Men ju fler som vill

göra jobbet desto bättre. Händer det inte någonting beror det sannolikt på att alla bara sitter och tänker för sig själva. Och där är kritik i bemärkelsen det gemensamma samtalet en viktig del.

På vilket sätt är kritiken viktig där?

– Jo därför att man relaterar till någonting mer än bara sitt eget. Man kan inte bara sitta själv och titta på sina egna saker, då blir man liksom Regina Lund ungefär. Man

måste på något sätt säga att jag intresserar mig också för den där parken som någon annan har ritat. Och fundera över "hur har de velat göra, hur väl har de lyckats med det, vad skulle ha kunnat bli bättre, vilka frågor vill jag ställa till dem?"

– Då är vi inne på kritik, på det gemensamma samtalet. Jag kan tycka att den danska tidningen *Landskab*³ och den internationella tidningen *Topos*⁴ är lite tveksamma på det sättet – man ber upphovspersonerna presentera sina egna projekt, utan andras kommentarer. I *Utblick Landskap* gjorde vi aldrig så för det klassificerar jag som reklam och det kommer inget intressant ut ur det. Att vara kritiker innebär alltså att man axlar ett ansvar, men man hjälper också till att utveckla den gemensamma kåren tror jag.

Thorbjörn Andersson var med och startade tidskriften *Utblick Landskap* 1984 för att han inte tyckte att han lärt sig tillräckligt om landskapsarkitektur i skolan.⁵ Han resonerade att det säkert fanns fler landskapsarkitekter där ute som kände att de saknade viktiga kunskaper. *Utblick Landskap* var ett projekt som Thorbjörn Andersson drev tillsammans med en växlande kärntrupp bestående av fyra-fem personer. En bärande idé var att bjuda in människor som inte var landskapsarkitekter att skriva om landskapsarkitektur för att landskapsarkitekterna skulle lära sig något nytt om sitt eget ämne men från ett annat perspektiv.

Om jag säger svensk landskapsarkitekturkritik idag, hur tycker du att den ser ut? Finns den?

– Nej, det tycker jag väl inte att den gör, den

Vänster: Thorbjörn Andersson. Foto: Lennart Pettersson

Höger: Tegelbacken i Stockholm. En plats som trots hög ambitionsnivå blivit misslyckad. Arkitekt: Holger Blom

är i alla fall liten ur ett internationellt perspektiv. Jag har uppfattat det som att det ibland är en ganska osaklig diskussion där man mer försöker positionera sig. Eftersom det är en sådan liten kår blir det ganska internt och som så ofta i små sammanhang blir det pajkastning. Man ger sig på varandra mest därför att man vill visa att man vågar. Det blir på en ganska banal nivå kan jag tycka.

Hur tycker du att bra kritik ska se ut då?

– Jag tycker att det finns en grundregel för kritik och det är att försöka förstå vad den som du kritiserar har gjort. Det är regel nummer ett, fundera på vad den som du kritiserar har velat göra och utgå från det. Annars blir det bara meningslöst faktiskt. Har man lagat köttbullar ska man få reda

på hur köttbullarna var och slippa bli kritiserad för att man inte lagade fiskpudding. Regel nummer två: ägna dig inte åt någon slags repressiv kritik där du bara försöker hitta blottor, utan påbörja kritiken med en positiv inställning.

– Sen har jag svårt för den här typen av kritik när man säger "I like" och "I don't like" som man stöter på väldigt ofta, och som på något sätt tillhör vår tid. Det räcker inte att vara så subjektiv. Av en kritiker måste man kräva att han eller hon ska kunna motivera sig, förklara varför. Varför är det bra? Varför tycker du om det? Prova med att stryk alla "jag"! Därefter stryk hälften av alla adjektiv! Och för riktiga hard core-kritiker: stryk så många verb som möjligt! Man måste resonera på ett sakligare sätt kring frågorna is-

Tre snabba

Favoritkritiker

Rousseaus idéer och sättet han förhåller sig till civilisationen kontra det vilda handlar mycket om landskapsarkitektur kan jag tycka. En slags civilisationskritik. John Dixon Hunt⁶ är skarp, intellektuell, beläst och välformulerad, man lär sig alltid någonting mer. Marc Treib är on the point, saklig, intellektuell, beläst och tar det på allvar. I Sverige är det svårare för det finns inte så många att välja på. Klas Brunnberg⁷ skriver ofta arkitekturkritik från skånes perspektiv, men han är bred. Och så Eva Eriksson så klart! Att jag glömde henne. Hon är verkligen jätteduktig.

En bra gestaltad plats

Om jag ska vara en bra kritiker här så väljer jag en plats som många känner till där en landskapsarkitekt varit med så att jag inte bara fokuserar på mitt eget val. Sedan vill man gärna vara lite oförutsägbart. Men spontant så skulle jag ha sagt Skogskyrkogården, absolut. Det är liksom det främsta landskapsmonumentet i Sverige. Åpromenaden i Uppsala, som är ett ganska lågmålt arbete där man har haft med en konstnär och jobbat integrerat i miljön med konst, tycker jag är ett bra projekt. Inte mitt absoluta favoritprojekt men bra.

En dålig plats

Tegelbacken i Stockholmen har en väldigt hög ambitions- och materialnivå. Det är smågatsten, marmordiabaser, röd och grå granit men det är en katastrofalt dålig miljö. Så det är en dyr plats som har misslyckats. En plats utanför Malmö, som kallas för förargelsens tomt och är stadens entré, består av en massa reklamtavlor. Det har varit så i tio år. Det kan jag tycka är dåligt eftersom det är första mötet med staden Malmö och så har man inte orkat med att göra någonting som ger en mer rättvis bild av staden. Den platsen är verkligen skämmig.

tället för att bara säga vad man personligen råkar gilla. Kritiken idag är för subjektiv. Vi är en profession som behöver en metod.

Han skrattar lite när han börjar pratar om att stryka pronomen och verb, det låter kanske lite väl brutalt. Men för Thorbjörn Andersson är arbetet med kritiken något som kräver självkontroll. Han tror att många skribenter blir för kära i sina egna texter och har svårt att bli "större än sig själva." De har förlorat fokus på sina roller som kritiker.

Arkitekturkritikern och läraren Marc Treib har samma uppfattning om kritikens upplägg. Han menar att den goda designkritikern börjar med att ta reda på upphovsmannens idéer och intentioner för att sedan diskutera och kritisera designen i relation till detta.

Marc Treib är, precis som Thorbjörn Andersson, även noga med att påpeka att vi måste lära oss skilja på "bra", "dåligt", "tycker om" och "tycker inte om", eftersom han menar att det är fullt möjligt att "tycka om" en design som är "dålig". Där det vi "tycker om" i en design oftast handlar om det rent visuella – vi kan tycka om en snygg fasad med stora panoramafönster – medan "bra" och "dåligt" mera ser till det funktionella – vem är det som trivs med att bo i ett skyltfönster?⁸

För den som har kört fast och behöver en metod rekommenderar Thorbjörn Andersson att använda sig av tre nyckelbegrepp som ofta även används vid projektkritik på skolorna – idé, gestaltning och cirkulation: – Idén är greppet, det ska man kunna säga på fyra rader "min idé med det här torget är att det ska vara ett parktorg med sociala möjligheter." Sedan ska man gestalta det och det är någonting annat menar jag. Att man ska ge det en form på något vis. Sen

är det cirkulation. Det låter kanske tråkigt men det är ett nyckelbegrepp som beskriver hur man rör sig i miljön. Hur platsen fungerar. Hur kommer jag härifrån till dit? Vad får jag vara med om? Och det har att göra med mänsklig kultur som jag ser det. Genom att dyrka upp ordet cirkulation så får man reda på den sociala användningen av platsen.

Vad tycker du om att vinna kritikerpriset?

– Det tycker jag är kul förstås, men framfö-

rallt är det viktigt för kåren. Det som skrivs om landskapsarkitektur hoppar upp ett litet snäpp. Det här var SAR:s pris innan organisationerna gick ihop, och det vara bara hus och de som skrev om hus som kunde vinna. Nästa steg är kanske att Kasper Sahlinpriset kan ges till en park. Nu är de här priserna vad de är, man ska ta dem lagom allvarligt, men vad de än är så sätter de lampan på saken. I det här fallet landskapsarkitekturen. Och det i sin tur ger något slags utrymme.

noter:

1. Intervju med Thorbjörn Andersson, Stockholm 2006-10-07
2. Artikeln bygger på en artikel som jag skrev för Arkitekten. Fällbom, Celina, (2005) "Kritiken idag är för subjektiv" Arkitekten nr 11
3. www.arkfo.dk
4. www.topos.de
5. För mer information om Utblick Landskap se ex-

posé s.34 i det här examensarbetet.

6. John Dixon Hunt är professor i landskapsarkitektur vid University of Pennsylvania och har bl a skrivit boken *Greater Perfection: the practice of garden theory*. (Piladelphia: University of Pennsylvania Press, 2000)
7. Klas Brunnberg är ordförande i Sveriges Arkitekter
8. Treib, Marc, (2004) "Being critical" Topos nr 49

På följande sidor finns en exposé med ett urval priser, tävlingar, sajter och tidskrifter som alla har en relation till landskapsarkitekturkritiken.

Forum

forum area är en ideell förening som startades 2003 av åtta studenter som läst kursen Arkitekturkritik på institutionen för stad och land (tidigare landskapsplanering) på Ultuna, SLU. forumarea består av en Internetsida som är öppen för alla som vill diskutera landskapsarkitektur. Redaktionen skriver själva att sidan "kommit till som ett svar på bristen på ett forum för oss som formger, undersöker och diskuterar landskap." Sidan finansieras genom sponsring och medlemsavgifter och innehåller artiklar med ett kommentarforum, ett kalendarium med aktuella evenemang samt en lista, bestående av bilder eller länkar inom ett tema, som uppdateras ungefär en gång i veckan.¹

Tidskrift

Utblick Landskap fanns åren 1984-2000. Chefredaktör var Thorbjörn Andersson. Tidskriften behandlade olika fenomen inom landskapsarkitekturen och fokus i tidskriften var ofta kopplingen till den historiska bakgrunden. Ibland gjordes ett temanummer som koncentrerade sig till en eller ett par landskapsarkitekter. Ambitionen var enligt Thor-

björn Andersson från början att "varje år producera ett [översiktligt] nummer. Dessutom ett om historien, ett om material och ett skulle ha ett internationellt perspektiv."² Utblick Landskaps främsta förtjänst är som uppslagsverk om svensk landskapsarkitektur eftersom det är den enda tidskrift som behandlat detta ämne under en längre tidsperiod.

Tidskrift

Area kom ut med fyra nummer per år mellan 2000-2002 samt ett avslutande dubbelnummer 2003. Tidskriften drevs av LAR (Landskapsarkitekternas Riksförbund) och var en fristående fortsättning på Utblick Landskap. Chefredaktör var Dan Hallemar. Area tog upp något som varit aktuellt vid tidningens tillkomst och vävde ut detta till ett tema. Artiklarna behandlade temat utifrån historiska och politiska aspekter. En artikel lät personer som på olika sätt berördes av ämnet kommentera detta. För det mesta har temat satts i relation till något utländskt exempel. Utöver detta innehöll area reflekterande eller kommenterande, ofta personliga artiklar. Genomgående i Area är att man blandat stort och smått sida vid sida och att man haft en diskussion kring vilken stad det är människor vill ha.³ Ett genomgående inslag är att man haft med fotografier som belyst olika landskapsaspekter. Fotografireportagen är oftast tankeväckande men står för det mesta mer eller mindre okommenterade och frikopplade från numrets tema.

exposé

ARKVS

Tävling

Arkus⁴ (Arkitekternas forum för forskning och utveckling) är en stiftelse bildad 1986 med uppgift att stärka de projekterande arkitekternas kompetens. Arkus finansieras genom årliga bidrag från ett femtiotal arkitektföretag med inriktning mot husbyggnad, inredning och landskapsarkitektur. Sedan starten har ett sjuttioal projekt genomförts och publicerats, däribland en tävling i arkitekturkritik som arrangerats mellan åren 1992-97. Vinnarbidragen från tävlingen finns samlade årsvis i böcker.⁵

Kritikerpriset

Sedan 1986 har Sveriges Arkitekter varje år delat ut ett pris till den eller de personer som under året publicerat den bästa arkitekturanalysen eller på annat sätt gjort en insats för att stärka ett initierat samtal om arkitektur och samhällsplanering. Alla medlemmar i Sveriges Arkitekter kan nominera pristagare till juryn. Bland de senaste årens pristagare finns Fredric Bedoire, Sven Thiberg, Björn Klarqvist och Thorbjörn Andersson.⁶

Sveriges Arkitekter
Swedish Association
of Architects

arkitektur

Tidskrift

Arkitektur har funnits sedan 1901 och är Nordens största tidskrift om arkitektur. Nuvarande chefredaktör är Olof Hultin. Tidskriften hette ursprungligen Arkitektur och dekorativ konst och ingick under 1920-40-talen i tidskriften Byggmästaren för att slutligen övergå till titeln Arkitektur vid femtiotalets slut. Tidskriftens olika namn visar även på arkitektyrkets utveckling från att på det tidiga nittonhund-

ratalet ha haft en nära koppling till konsten, via byggandet av det moderna Sverige fram till femtiotalets av-

ståndstagande från det allt mer industrialiserade byggandet.⁶ Arkitektur har idag underrubriken byggnad, interiör, plan och landskap och ägnar sig enligt egen utsago åt att dokumentera och debattera svensk arkitektur samt att ge internationella utblickar.⁸ Huvudfokus i tidningen ligger på byggnadsarkitektur. Arkitektur har på senare år svängt från att ha varit drivande i samhällsdebatten till att fokusera på att visa och diskutera exempel på god arkitektur.⁹ Detta syns framförallt i bildbehandlingen där människor idag sällan finns närvarande. Arkitekturs ledare, som ofta citeras i dagspress, är undantaget. Här tar man upp ett aktuellt ämne för diskussion och kommenterar vanligtvis detta på ett starkt kritiskt sätt.

noter:

1. www.forumarea.se (senast besökt: 060511)
2. Thorbjörn Andersson, (2000) "Med kappan mot vinden", Utblick Landskap, nr 1
3. Areas redaktion formulerar själv sin vision i ett nummer av tidningen: "hur man kan bygga framtidens stad. Det är en fråga som vi kommer att fortsätta att sätta sökljuset på", (2001) i: Ledare, Area nr 3
4. www.arkus.se (senast besökt: 060511)
5. www.arkitekt.se/arkus (senast besökt: 060511)

6. www.arkitekt.se/kritikerpriset (senast besökt: 060511)
7. <http://scandinaviandesign.com/arkitekturmu-seet/010608.htm> (senast besökt: 060511)
8. www.arkitektur.se (senast besökt: 060511)
9. Se artikeln "Det goda exempelns kritik" i det här examensarbetet där Olof Hultin själv berättar om Arkitekturs upplägg.

Var det bättre förr? Många av mina källor pratar om att "det var bättre förr."¹ De är framförallt bekymrade över att kritiken idag fokuserar på yta istället för innehåll. En del dristar sig så långt som till att säga att det inte har funnits någon arkitekturkritik över huvud taget.²

Vad är det då som gör att det som Olof Hultin kallar för "det goda exemplets kritik" och andra kallar för en ytlig och utseen-defixerad kritik, råder idag? Det tycks inte råda någon brist på röster som vill se en förändring. Björn Klarqvist och Sven Thiberg, som vann kritikerpriset år 2004 för boken *Acceptera inte*, förklarar fenomenet med att det skett en förskjutning där arkitektur omvandlats från att handla om bostadsfrågan i konsumentperspektiv till att presenteras som konst.³

Klarqvist och Thiberg menar att mediasamhället och den ökande globaliseringen gjort att en ny arkitektroll har växt fram i mötet mellan bildkonst, som blir allt mer tredimensionell, och arkitektur som tvådimensionell abstraktion. Arkitekturen "har omformulerats till ett kulturfenomen på bekostnad av dess lokala bruksfunktion."

Vid ett tillfälle under intervjun, när vi pratar om dagens svenska landskapsarkitekturkritik, berättar Thorbjörn Andersson om 2005 års Oyster-seminarium som då nyligen anordnats i Stockholm.⁴

– Seminariet innehöll inga diskussionsdelar utan bara den här stjärnkulten liksom. Man plockar in folk från New York som får

berätta om sina hipa projekt. Något som i och för sig också kan vara bra för att låta sig inspireras, men deras presentationer är inte upplagda som seminarier där man har en diskussion utan de är mer upplagda så att man får reda på vad som är världsklass idag. Det tror jag också kan vara viktigt, men det är ju ingen kritik.⁵

Varför finns det ingen motreaktion? Hur kommer det sig att kritikerna i början på 1900-talet vågade vara så arga? I antologin *Svensk arkitekturkritik under hundra år* finns mängder av exempel på arkitekturkritiker som inte undvek att ta till storsläggan om de tyckte att det behövdes.⁶ Var är de engagerade rösterna som hördes på 1960- och 70-talet?⁷ Arkitekturjournalisten Olle Bengtzon, som skrev i bland annat Expressen under den perioden, var inte rädd att använda starka ord. Om Gårdsten, Hammarkullen i Göteborg skrev han "Intrycket blir främmande och skrämmande för en vuxen besökare och för barn måste det vara ett svårt lidande att tvingas leva i denna överkliga skräckvärld."⁸ Eva Eriksson tror att avsaknaden av en skarp kritik beror på arkitekternas förändrade status i samhället. De senaste årtiondena har byggföretagen fått allt större inflytande över arkitekturen och det är svårt att som arkitekt stå upp för sina ideal när ekonomiska intressen styr. Man är helt enkelt rädd att förlora jobbet om man uttrycker sin åsikt.

Kan det vara så att den här förvandlingen av själva arkitekturen, från hus till konst, i själva verket är ett resultat av en mängd frustrerade arkitekters reaktion mot den hårt kontrollerade marknaden? Kanske tänker man att om jag inte får rita god arkitektur av ekonomiska skäl så ska jag åtminstone rita chockerande, hänförande, spektakulär arkitektur!

"Criticism will always be more useful when it informs the future than when it scorns the past" säger arkitekturkritikern Wayne Attoe.⁹ Att gå så långt i tolkningen av detta som Olof Hultin gör tror jag är fel. Han förordar som vi har sett det goda exemplets kritik, och förstår inte vad den negativa kritiken skulle kunna göra för nytta.

Med tanke på den position som Olof Hultin besitter är det svårt att låta bli att tycka att han faktiskt har ett ansvar för att en djupare diskussion om arkitektur och landskapsarkitektur förs och får plats. Kanske skulle det inte göra så mycket om Arkitekturs försäljningssiffror minskade något om det innebar att den kritiska debatten skulle få ett större utrymme. Som arkitekt borde Olof Hultin vara intresserad av att se arkitekturen utvecklas. Det goda exemplet är kanske ett bra sätt att få den att utvecklas, men det behövs, tror jag, också något mer.

En uppenbar invändning mot det goda exemplets kritik är att det handlar om kunskapsbildning i form av utbud och mångfald. Om butikerna bara säljer två sorters äpplen så tror majoriteten snart att det bara finns två sorters äpplen. En stor uppgift för kritiken är att visa att det finns fler varianter. Detta innebär alltså att det även är viktigt för kritikern att lyfta fram exempel på mindre lyckade lösningar för att framtida landskapsarkitekter ska slippa upprepa andras misstag.

Även i Nivås diskussion finns en antydning om att det är den goda kritiken man vill åt, eller åtminstone en kritik som fokuserar på själva idén bakom ett projekt snarare än hantverket att genomföra projektet. Åsa Drougge exemplifierar med tre träd som kritikern kan tycka är konstigt placerade, där placeringen beror på att det "råkar ligga fem ledningar där under, så att man inte kunde

ställa dem” på ett bättre sätt. Den här uppdelningen mellan idé och hantverk tycker jag blir konstlad eftersom det är det realiserade projektet som bör kritiseras; en bra idé som är dåligt tekniskt genomförd är ju inte en väl genomförd idé! Man borde från början ha tagit reda på vart ledningarna fanns så att idén inte måste justeras när det kommer till anläggandet på grund av hur verkligheten visade sig vara.

Thorbjörn Andersson är även han mån om att kritikern först och främst måste visa förståelse för den kritiserades intentioner. På sätt och vis har han rätt. Ingen vill bli bedömd utifrån något som man inte har gjort, men samtidigt håller jag helt med Eva Eriksson när hon säger att ”Man måste acceptera att varje strävan efter förbättring också får en stundom orättvis kritik som biprodukt.”¹⁰ Om kritikern inte tillåts göra misstag så leder det oundvikligen till att vi till slut inte har någon kritik kvar överhuvudtaget.

Alla tycks vara överens om att kritiken på något sätt bör vara tredelad. De flesta föreslår att kritiken ska beskriva, tolka och värdera. Det som verkar fattas i dagens landskapsarkitekturkritik är det tolkande momentet.

Jan-Gunnar Sjölin skriver att tolkningen, till skillnad från beskrivningen, inte behöver vara något som är direkt tillgängligt för kritikern. Det tolkande momentet ”syftar [...] till att klargöra något som inte är lika uppenbart och omedelbart givet för betraktaren.”¹¹ Det kan enligt Jan-Gunnar Sjölin handla om såväl vad verket föreställer som om dess budskap eller innebörd i ett vidare sammanhang.

Just detta är det som Åsa Drougge och Göran Lindberg menar saknas i dagens kritik. – Man måste sätta det i sitt sammanhang på

**”Criticism will always
be more useful when it
informs the future than
when it scorns the past.”
Wayne Attoe**

ett annat sätt än vad man brukar se. Sällan diskuterar man det utifrån ett historiskt eller kontextuellt sammanhang till exempel. Det borde handla mer om varför man gör just den här typen av förslag i det här sammanhanget.¹²

Det är anmärkningsvärt att den tolkande aspekten av landskapsarkitekturkritiken, som troligtvis är den som i högst grad utvecklar själva disciplinen, och, skulle jag vilja påstå, även för samhällsutvecklingen framåt, är den som oftast tycks saknas i dagens kritik. Det är dystert att den utseendefixering som dominerar samhället i stort har lagt sig som en smetig hinna även över arkitekturen, och gjort att funktion, uthållighet och trivsel bara är ord i glättiga broschyrer. Det är trist att tidskriften Arkitektur som har möjligheten att vända denna nedåtgående spiral, tycker att den väg vi slagit in på, som är bekvämt rak och asfalterad, är ganska bra att köra på – de goda exemplen ser vi ju från bilfönstret.

Att landskapsarkitekterna själva inte väljer den skumpiga grusvägen, eftersom de är

oroliga för att få punktering av den vassa sten som heter marknad, har jag full förståelse för även om jag tycker att det är tråkigt att det måste vara så. Men att även arkitekturjournalisterna i stor utsträckning väljer Autobahn är bara sorgligt.

Det finns givetvis exempel på bra kritik även idag, även om den inte är särskilt utbredd. Flera av essäerna i Arkus tävling är lysande exempel på hur kritiken skulle kunna vara, med välformulerade och genomtänkta analyser och tolkningar av projekt, där författarna tar upp väsentliga paralleller.¹³ Det dyker även ibland upp små guldkorn i dagspress och olika tidskrifter som ger något mer än den sedvanliga projektkritiken med dess referatliknande upplägg.¹⁴ Dessvärre handlar dessa sällan om landskapsarkitektur annat än på en stadsbyggnadsnivå. Jag saknar en diskussion om funktion, idé, sammanhang, konsekvenser och påverkbarhet!

Ljussglimten i detta, näst intill totala, mörker är att landskapsarkitekturkritiken bara kan bli bättre, ärligare, vassare och mer lärande – för idag finns den ju knappt.

noter:

1. Författarna till boken *Acceperata inte* är tydligast i detta budskap men även Eva Eriksson, Thorbjörn Andersson, Göran Lindberg uttrycker denna åsikt mer eller mindre klart i intervjuerna.
2. Drougge, Åsa, intervju, 2005-09-22, Stockholm
3. Klarqvist, Björn, Thiberg, Sven, (2003) *Acceperata inte – om arkitekturkenas marginalisering och om behovet av en motståndsrörelse*, Göteborg: Bokskogen
4. Nordisk kongress om landskapsarkitektur.
5. Andersson, Thorbjörn, intervju, 2005-10-07, Stockholm
6. Sundborg, Peter, (1993) *Svensk arkitekturkritik under hundra år*, Stockholm: Arkus
7. Eriksson, Eva, intervju, 2005-10-17 Stockholm
8. Hallemar, Dan, (2003) "Olle Bengtzon: Man måste ställa till bråk och rabalder", Arkitekten nr 10
9. Attoe, Wayne, (1978) *Architecture and critical imagi-*

nation, Chichester: John Wiley & Sons Inc

10. Eriksson, Eva, (2002) "Min väg till kritiken" i: *Arkitekturkritik. Arkitekturmuseets årsbok 2002*, Stockholm: Arkitekturmuseet

11. Sjölin, Jan-Gunnar, (2003) "Inledning" i: *Om konst-kritik. Studier av konstkritik i svensk dagspress 1990-2000*, Lund: Palmkrons Förlag

12. Drougge, Stockholm 2005

13. Jag tycker särskilt mycket om en text av Kajsa Eilard, (1994) "Den goda viljan - eller en enkel promenadbryggas ödesdigra konsekvenser" i: *Fyra arkitekturessäer*, Stockholm: Byggförlaget och en av Mona Jonsson-von Matern, (1993) "Låtsasstaden" i: *Sex arkitekturessäer*, Stockholm: Byggförlaget

14. Se exempelvis "Zaha Hadids Ordstrupgaard" av Leo Gullbring på www.calimero.se/ordstrup.html (senast besökt: 2006-05-13).

Sammanfattning

Den svenska landskapsarkitekturkritiken i fackpressen, hur ser den ut idag? Finns den överhuvudtaget? Vad är kritik egentligen? Vad ska den vara bra för? Dessa frågor har varit utgångspunkten för det här examensarbetet.

Jag har funnit många olika svar bland tidsskrifter, böcker och hemsidor, samt i möten med fem personer som alla sysslar med landskapsarkitekturkritik på olika sätt. Svar som vid en första anblick kan tyckas spretiga, men som om man tittar lite närmare, alla tycks peka åt ungefär samma håll – det finns knappt någon vettig projektkritik idag. Den kritik som finns är ytlig, onödigt subjektiv och saknar paralleller och komplexitet.

Mina efterforskningar har visat att kritiken har tre huvudsakliga uppgifter – att beskriva, tolka och värdera. Syftet med kritiken är att synliggöra den skapande processen och dess konsekvenser för den skapande personen, i det här fallet landskapsarkitekten, för att därigenom utveckla disciplinen.

Det har även visat sig att den tolkande delen av kritiken är den som oftast saknas, trots att det är den som kanske mest hjälper till att utveckla landskapsarkitekturen eftersom den lyfter fram aspekter som inte behöver vara omedelbart uppenbara. Den landskapsarkitekturkritik som trots allt finns idag dyker oftare upp i dagspress än i fackpress och tenderar att handla mer om storskaliga stadsbyggnadsfrågor än om specifika projekt.

Summary

How does the criticism of landscape architecture in Swedish professional journals look today? Does it exist at all? What is criticism and what is its purpose? These questions have been the starting point for this degree project.

I have found a lot of different answers among journals, books and websites, as well as in interviews with five persons that all have a relation to the landscape architecture criticism in different ways. These answers may look a bit disjointed at first, but are at a closer examination pointing in the same direction – that the criticism of landscape architecture projects hardly exists today. The criticism that exists is shallow, unnecessarily subjective and lacks parallels and complexity.

My research has shown that criticism has three mayor functions – to describe, interpret and to evaluate – and that the purpose of the criticism is to bring the creative process and its consequences in to the light for the creative person to see, and thereby develop the discipline itself.

There is a tendency that it is the interpreting part of the criticism that is missing in most cases. This is very unfortunate since this probably is the part that develops the landscape architecture the most, by emphasizing aspects that are not obvious at once. The landscape architecture criticism that after all does exist today tends to appear more frequently in newspapers than in professional journals. It also usually deals with big scale town planning rather than specific projects.